

КОМПЕТЕНЦИИ ЗА ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ ПРИ ДЕЦАТА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Рени Христова-Коцева

Образованието трябва да развива личността на детето, талантите, духовните и физическите способности. Децата трябва да се подготвят за активно участие в свободно общество и да се научат да уважават своята собствена култура и тази на другите.

Чл. 29 от **Конвенция за правата на детето**

Предучилищното образование има традиции в осигуряването на педагогическа среда, създаваща условия за личностното развитие на детето, за разгръщане на неговите физически и духовни способности. Важна страна в този процес е формиране на умения у подрастващите да изграждат свободно, толерантно и справедливо общество. Подготовката на детето за активно участие в гражданското общество може да започне от предучилищните образователни институции, защото в общуването с възрастните и връстниците то се учи да изразява и отстоява собствено мнение; да проявява самоуважение; да зачита правата и различията на другите; да проявява толерантно поведение.

В настоящата статия се поставят въпроси, отнасящи се до компетенциите за гражданско образование при децата от предучилищна възраст:

1. Какви са основанията за формиране на компетенции за гражданското образование у детето от предучилищна възраст?
2. Какво се разбира под гражданско образование при децата от предучилищна възраст?
3. Какви са целите и съдържанието му в предучилищна възраст?
4. Как да се осъществява – технология (дейности, форми, методи)?

Законови основания и нормативни документи за гражданско образование в предучилищните образователни институции.

В съвременното законодателство въпросите, свързани с гражданското образование се поставят през 1999 г., когато стартира образователната

реформа. Един от приоритетите на тази реформа е създаването на условия и организация, на нормативно и съдържателно обезпечаване и осъществяване на гражданско образование на българските деца. То се разглежда като основа за личностното им развитие и подготовка за социална реализация. Гражданското образование цели доближаване до европейските стандарти на жизнена дейност, формиране на демократични ценности и устойчиво развитие.

- 1989 г. е приета **Конвенция за правата на детето** от Общото събрание на ООН;

- 1991 г. същата е ратифицирана от Великото Народно събрание;

- 2000 г. от Народното събрание е приет **Закон за закрила на детето**;

- 1991 г. **Закон за народната просвета**

Законът за народната просвета регламентира недопускане на ограничения или привилегии, основани на раса, народност, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и обществено положение. Деца, чийто майчин език не е българският, имат право да изучават майчиния си език при защита и контрол от страна на държавата и държавните образователни изисквания (съгласно чл. 15) определят равнища на необходимата общообразователна подготовка и създават условия за:

- изграждане на свободна, морална и инициативна личност, която като български гражданин уважава законите, правата на другите, техния език, религия, култура;

- задоволяване на индивидуалните интереси и потребности и придобиване на широка обща култура;

- избор на варианти за подготовката на децата;

- развитие на материалната, културната и екологичната среда на детската градина.

Правилник за приложение на Закона за народната просвета

Чл. 1. Системата на народната просвета полага основите на непрекъснатото образование на гражданите, като осигурява:

1. овладяване на общите основи и закономерности на човешкото познание;

2. усвояване и формиране на общочовешки и национални ценности, добродетели и култура;

3. развитие на индивидуалността и стимулиране на творческите заложби;

4. духовно, физическо и социално развитие и здравословен начин на живот;

5. (нова – ДВ, бр. 19 от 2003 г.) изграждане на свободна, морална и инициативна личност, която като български гражданин уважава законите, правата на другите, техния език, религия и култура;

Национална стратегия за детето 2008–2018 г. (Обн. ДВ. бр. 14 от 12 Февруари 2008 г.)

С цел повишаване достъпа на децата до качествено образование и професионално обучение ще бъдат предприети следните мерки:

1. Да се разработи и внедри единен електронен програмен продукт, който да отчита децата, които подлежат на записване в подготвителните групи и класове, както и да проследява тяхното движение в образователната система.

2. Да се обогатят действащите политики за по-пълно обхващане на децата в предучилищната подготовка и началния етап, като:

2.1. регионалният инспекторат по образованието, общините и училищата да координират усилията си при записването на децата в училище;

2.2. продължи политиката на пълна интеграция на децата от ромски произход в общообразователната система и на подобряване на условията за възпитание и обучение на деца и ученици с различен етнически произход и на деца бежанци в смесени класове в държавните и общинските детски градини и училища;

2.3. се развиват възможностите за целодневно обучение на децата от началната и прогимназиалната степен на образование;

2.4. се осигури постепенно обхващането на децата от уязвимите групи от 3- до 5-годишна възраст в безплатна предучилищна подготовка;

2.5. се осигуряват условия за допълнително обучение по български език в районите със смесено население за децата, които не владеят български език в степен, достатъчна за справянето им с учебния процес;

2.6. се осигурява допълнителна педагогическа работа с деца в риск от отпадане чрез допълващо обучение, извънкласни форми, включително по време на ваканции, като се използва ресурсът на социални програми, насочени към безработни учители;

2.7. се усъвършенства механизмът за подбор на кадрите в образователната система;

2.8. се осигуряват условия за децата от селските райони да се обучават в училища, които са във възможно най-голяма близост до тяхното

място на живеене, и повишаване качеството на образованието в селските училища;

2.9. се разширяват възможностите на училищните ръководства да избират видовете спорт, изучавани от учениците, съобразно техния интерес, квалификация на кадрите и налична материална база при спазване на държавните образователни изисквания.

Държавни образователни изисквания за предучилищно възпитание и подготовка.

Утвърждават гражданското образование чрез интегриране между образователните направления.

Програмите за предучилищно възпитание.

Какво се разбира под гражданско образование?

Според Р. Вълчев “гражданско образование означава съдържателно въвеждане на младите хора в значими теми на социалния живот и на тяхното място в този живот”. М. Кемалова подчертава педагогическия аспект на гражданското образование като “специфичен вид социална дейност и процес на педагогическо взаимодействие, което цели подготовка на личността за социален диалог и сътрудничество върху основата на познаването и зачитането на човешките права и отговорности, както и формиране на мотиви и практически умения за пълноценно интегриране в социалните структури и активно участие в обществения живот”.

Петър Балкански дефинира гражданското образование като:

- вид образование с интердисциплинарен и интегративен характер;
- симбиоза от социални знания, умения, компетентности, ценности, отношения и демократична култура;
- процес на социализация и социална подготовка за усвояване на знания, умения, компетентност, необходима на индивида за интегриране в социалните структури и активно участие в обществения живот;
- процес на целенасочено педагогическо взаимодействие между обучаващи и обучавани;
- резултат, проявяващ се в активното и ефективно участие на личността като гражданин на определена държава и общество за утвърждаването, запазването и развитието на човешките права като универсални и неотменни ценности, служещи за морална основа на обществото и за законност на управлението и управляващите;

– качество за придобита образованост и компетентност на личността да живее в разбирателство с другите, да решава реални социални проблеми, ситуации, конфликти и обществени потребности в общностите и институциите на гражданското общество;

– система от организационно-педагогически форми и механизми на диференцирано и интегрирано обучение в учебния процес, извънкласните и извънучилищни дейности”.

В предучилищна възраст се поставя базиса на компетенциите за гражданско образование чрез приобщаване на детето към националните и общочовешки ценности, чрез личностно самоутвърждаване и формиране на умения за споделяне, съпреживяване и съвместно живеене с другите.

Мисията на гражданското образование в предучилищна възраст е: изграждане на социалната култура на малките деца, като се поставя акцент върху формирането на национална идентичност и култура на толерантност към другия.

Основната цел: стимулиране и формиране на “гражданско съзнание, поведение и приобщаване към общочовешки и национални ценности”, в периода на предучилищното детство се конкретизира в:

- любовта към родното място и Родина, персонафицирани като:
  - отношение към родителите и близките;
  - отношения в обществото (в семейството, с възрастните, с връстниците и пр.);
  - отношение към различни модели на житейско поведение.
- умението да живеем заедно (в семейство, в детската градина, в общество и в света).

Как да постигнем целите?

Отговорът може да намерим в посланието на Джеймс Добсън: “Вярвам, че всички очакват от децата да бъдат внимателни, мили и възпитани, но тези неща трябва да бъдат научени — не само да се надяваме да се появят. Ако желаем децата ни да израснат честни, искрени и себични, тези характеристики трябва да бъдат заложени като съзнателни цели още в ранния възпитателен процес. Ако за нас е важно да създадем почтителни, отговорни млади граждани, тогава трябва да се постареем да ги формираме такива. Въпросът е очевиден: наследствеността не

осигурява на детето нужното поведение, децата научават това, на което са били обучавани. Ние не можем да очакваме желаното поведение да се появи магически, ако предварително не сме си свършили работата”.

Основните знания, свързани с формиране на компетенциите за гражданско образование у детето от предучилищна възраст се свеждат до:

▪ *Знания за собствената личност:* “Аз”-а: себепознание, само-реализация:

- да разберат положителните неща за себе си, своите постижения, да виждат грешките си, да правят опити за корекции;
- да споделят и да изказват своите мнения за важните за тях неща;
- да изразяват какво харесват и какво не харесват;
- начини на общуване, добродетели, ценности, потребности...

▪ *Знания за отношенията с другите:* “Аз”-ът и другите:

- за приятелството и партньорството;
- за решаване на проблемни и конфликтни ситуации;
- какво е добро и лошо;
- кое е справедливо и кое несправедливо;
- знания за взаимоотношенията с обществото, държавата и институциите на властта;
- за културно-историческото ни наследство;
- за българската природа;
- за човешките, социалните, гражданските и политически права, свободи, задължения и отговорности...

▪ *Знания за семейството:*

- разпределението на ролите и отговорностите в семейството;
- социалната роля на родителите, семейния бюджет;
- за основните норми, които регулират отношенията в семейството;
- знания за рода, родово памет, за връзките между хората в даденото населено място, за обичаите, традициите...

▪ *Знания за детската градина:*

- запознаване с детската градина като институция, с основни роли и правила;

– знания за собственото поведение в нея...

▪ *Знания за обществото:*

– за институциите, за държавата, за националните празници и традиции;

– за различията в рамките на държавата...

▪ *Знания за средата:*

– ориентация в средата;

– за местните институции и за значимите личности;

– за собственото място в средата;

– за различните социални групи и за различията като основополагащ елемент на демократичното общество...

▪ *Знания за света:* за глобалните проблеми:

– засягащи децата – глад, бедност, насилие, експлоатация;

– за мястото на България в този взаимозависим свят;

– за неговите ресурси, за войната, мира...

Основните умения, свързани с формиране на компетенциите за гражданско образование у детето от предучилищна възраст са:

▪ *Умения за грижа за себе си;*

– умения за правене на избор;

– за отстояване на собствени права...

▪ *Умения за общуване:*

– за общуване с връстниците;

– за общуване с възрастните;

– за адекватно поведение на обществено място...

▪ *Умения за ориентиране в социална и обществена среда:*

– толерантно поведение и проява на грижа;

– контролиране на собственото Аз;

– да изпълнява различни социални роли: в семейството, в групата, в обществото...

Навиците, съответстващи на гражданското поведение на децата от предучилищна възраст са:

- да се отзовават на изисквания;
- да се съобразяват с правилата;
- да отстояват собствени позиции;
- да проявяват индивидуалността си;
- да умеят да общуват с възрастни и връстници;

Съдържание на компетенциите за гражданско образование у детето от предучилищна възраст се свеждат до:

- Осмисляне на “Аз”-а от детето като ценност;
- Мястото на детето като част от семейството, детската градина, обществото;
  - Детето и родното място (исторически, административно, обществено-културно, туристически);
  - Детето и Родината (територия, природни дадености, символи, исторически събития и национални герои).
  - Детето и света.

Компетенциите за гражданско образование у детето от предучилищна възраст се формират чрез интегриране на съдържанието между образователните направления:

- *Социално поведение:*
  - изграждане на Аз-образа (идентичност и емпатия) – (определяне на половата и расовата си принадлежност, лична хигиена, култура на поведение, сигурност и др.);
  - Аз и другите – разбиране, че хората имат общи нужди – храна, въздух, вода, жилище, внимание, грижи, но се различават по външност, пол, културни традиции, образование по-между си;
  - *Съвместен живот* (съжителство):
    - съвместно съжителство на групи или общност, което предполага действие на различни правила, които се спазват от всички членове – толерантност, търпимост, уважение към себе си и другите, самостоятелност и отговорност;
    - признаване правата на другите; равенство на расите и половете;
    - уважение на човешкото достойнство, сътрудничество и взаимопомощ;
    - запознаване с човешките общности – семейство, роднини, приятели, съседы, групата деца в детската градина.

▪ *Гражданственост:*

- познаване символите на държавата – химн, герб, знаме; внимание и отношение към историческите дати и празници;
- отношение към културните традиции – празници; мястото на страната ни в Европа и в света;
- политически и административни институции – директор на ДГ, кмет, парламент, президент, министър-председател;
- начало на чувство за отговорност за своето поведение като член на една или друга група или общност; обич към родното място, роден край, Родина, роден език;
- грижливо отношение към природата – растения и животни;
- активно представяне в рамките на живота в ДГ като личност (Аз, Ти) и за собственост – мое, твое, наше и пр.

За да формираме бъдещите граждани на демократичното общество още от предучилищна възраст трябва да ги научим на:

- толерантност към стереотипите и индивидуалността на всеки член на екипа, т.е. правото да бъдеш различен – възпитаване на толерантност и уважение (с елементите: самоуважение и уважение на другите);
- емпатия (развиване на способността да поставиш себе си на мястото на другия);
- уважение и признаване на другия.

Конкретизираните компетенции за гражданско образование могат да се постигнат чрез:

- Създаване на позитивна съпричастна и ангажирана детска общност;
- Предаване на послания за доброжелателност;
- Формиране на социални умения (за общуване, споделяне, съпреживяване);
- Включване на децата в такива дейности, чиито правила не позволяват егоцентризъм в поведението.

КОМПЕТЕНЦИИ ЗА ГРАЖДАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ
ПРИ ДЕЦАТА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

РЕНИ ХРИСТОВА

Резюме

В статията се изяснява необходимостта от поставяне на базиса от знания, умения и очаквани резултати, свързани с гражданско образование на децата от предучилищна възраст. Разглежда се съдържанието на гражданското образование и технологията за неговото осъществяване.

PRE-SCHOOL CHILDREN COMPETENCIES
FOR CIVIL EDUCATION

RENI HRISTOVA

Summary

Necessity of laying the basis of civil education competencies at pre-school age is discussed in the article. The civil education goals and content, some adequate educational technologies, knowledge, and abilities are outlined.